

Korenwolf wereld

Dit is een uitgave van de Korenwolfcommissie.

Nieuwsbrief januari 2022

Na ruim een jaar radiostilte kan ik u met veel genoegen dit nieuwe nummer van Korenwolfniewsbrief aanbieden. Ten gevolge van de corona-pandemie kon - voor het eerst in het bestaan van de Korenwolfcommissie - de jaarlijkse bijeenkomst voor alle stakeholders betrokken bij de bescherming van de korenwolf geen doorgang vinden. Ook de nieuwsbrief is daarbij helaas ingeschoten. Ik kan me voorstellen dat daarom bij menigeen de vraag opkomt: "Heeft de bescherming van de hamster geleden heeft onder de beperkingen die ons zijn opgelegd om de pandemie onder controle te krijgen?". Dat is gelukkig niet het geval geweest. De agrariërs en de natuurterrein behorende instanties hebben - zoals elk jaar - op tijd hun beheer op orde gebracht om het de hamster zo goed mogelijk naar de zin te maken. Achter de schermen is de commissie gewoon doorgegaan met haar werkzaamheden. In dit nummer zult u hierover veel kunnen lezen. Zo is het fokken van de hamsters in Gaia Zoo met twee jaar verlengd en hebben we inmiddels kennis gemaakt met de nieuwe, voor bescherming van de korenwolf verantwoordelijke, gedeputeerde: de heer Geert Gabriëls. Ook de jury voor de prijzen voor het beste hamsterbeheer en de meeste hamsters heeft haar werk gewoon voortgezet. In dit nummer kunt u lezen wie die winnaars in 2020 waren. Ik hoop dat ik u op 9 februari weer mag ontmoeten op de traditionele korenwolfavond en dat corona daar geen stokje voor steekt. Dan zullen ook de prijswinnaars over 2021 worden bekend gemaakt. Verder kunt u lezen dat ons werk nog hard nodig is, omdat ook in het buitenland de hamster sterk is afgenomen en internationaal inmiddels in dezelfde gevarenszone verkeert als andere zwaar bedreigde diersoorten zoals de tijger en de gorilla. Kortom we zullen alle zeilen moeten bij zetten om de korenwolf voor het Limburgse land te behouden, daarbij is uw inzet onmisbaar!

Voorzitter Piet Franssen

In dit nummer

1 Licht herstel populatie hamsters **3** 'Nieuwsgierigheid maakt het leven' **4** Internationaal hamstercongres Polen 2020 en Duitsland 2021 **6** Wat komt er op ons af met het nieuwe gemeenschappelijk landbouwbeleid? **7** Hamsterbeheer – korenwolf trofee **8** Resultaten predatiemonitoring Kollenberg **9** Verlenging programma hamsterfok 2022 en 2023 **10** De korenwolf spreekt tot de verbeelding bij kinderen **11** Inpassing biodiversiteitsmaatregelen in agrarische bedrijfsvoering **12** Nieuwe informatieborden hamsterbeheer

Licht herstel populatie hamsters

> Artikel door Maurice La Haye (Zoogdiervereniging) en Gerard Müskens (Provincie Limburg)

De hamster staat nog steeds hoog op de rode lijst van 2020 in Nederland en sinds juli 2020 ook op de internationale IUCN-lijst onder de categorie "met uitsterven bedreigd". In Limburg zien we, na het noodlottige jaar 2016, de afgelopen jaren gelukkig wel een licht herstel van de populatie hamsters.

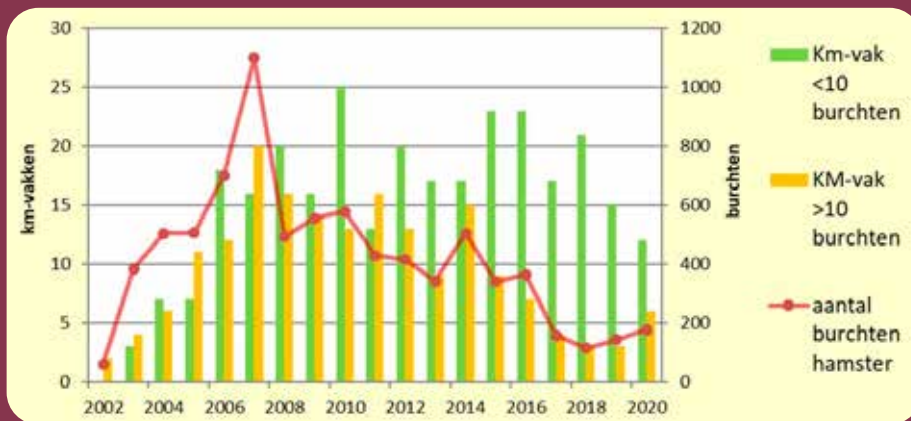

Dat er een verband is met een intensief gebruik van akkers is duidelijk, maar hoe dat verband is en wat er aan gedaan kan worden is intussen een vraag waar steeds meer onderzoekers in vrijwel alle Europese landen zich mee bezig houden. Daarmee worden steeds meer puzzelstukjes verzameld die een beter beeld geven van wat er aan de hand is. Dankzij al deze nieuwe informatie kan vervolgens steeds gericht onderzoek worden verricht en kan naar effectievere beschermingsmaatregelen worden gezocht.

Betere overleving mogelijk door vergroting geschikt leefgebied

De hamster is een diersoort met een heel klein leefgebied van hooguit enkele duizenden vierkante meters waar hij in zijn korte leven moet zien dat hij zich voortplant. Lukt dat niet dan sterft hij daar uit. De afgelopen jaren hebben we ingezet op vergroting van geschikt leefgebied. Daarmee is in ieder geval de belangrijkste voorwaarde voor de hamster om te kunnen overleven aanwezig. Zonder voldoende geschikt leefgebied is bescherming en uitzetten van hamsters niet zinvol. Ondanks de genomen beschermingsmaatregelen, kan de populatie nog flink schommelen. Vaak zijn dat gevolgen van weersomstandigheden. Is de populatie te klein dan is de kans op uitsterven bij een soort als de hamster zeer groot.

> lees verder **1**

Figuur 1: populatie ontwikkeling van de hamster in Zuid-Limburg

Mogelijke verklaring halvering populatie 2017

In een eerdere Nieuwsbrief is al aangegeven dat in 2016 vanaf mei tot half juli heel vaak enorme plensbuien vielen. De grote hoeveelheden regen in korte tijd deden de burchten vol met regenwater lopen. Nesten met jongen verdrinken dan. Hamsters kunnen in geschikt leefgebied 2-3 worpen jongen krijgen en die zijn ook nodig om de populatie in stand te houden. Uit een recente analyse van langlopend onderzoek in Wenen blijkt nu dat de het met name de jonge eenjarige hamster-vrouwtjes zijn die meerdere worpen krijgen. Van de overjarige vrouwen krijgt nog maar de helft een worp en het gemiddeld aantal jongen bleek ook nog eens lager te zijn dan bij de eenjarige vrouwtjes. Dit zou een hele goede verklaring kunnen zijn voor de halvering van de populatie die we hier in 2017 hebben vastgesteld.

Nieuwe fokstrategie

In 2018, 2019 en 2020 volgden juist drie zeer warme en droge jaren. Het lijkt er niet op dat deze voor de hamster gunstig waren. De harde bodem maakte het graven van een nieuwe burcht vrijwel onmogelijk. De reguliere oogst was vroeg waardoor de dekking in grote delen van het landschap al vroeg verdween en daarmee werd de kans op predatie vergroot. Dat de populatie de laatste jaren toch iets steeg kan deels worden verklaard door een uitzet van extra hamsters die beschikbaar kwamen uit fokprogramma in Noordrijn-Westfalen. Door een nieuwe fokstrategie lukt het hun om de jonge aanwas van

Jonge hamster voor wildcamera. Dit jong is ongeveer 2,5 week oud en geboren in een niet geoogst perceel rond 24 augustus.

hamsters nog in hetzelfde jaar uit te zetten. Hiermee konden we het aantal jonge hamsters in het veld in een kortere tijd vergroten en dat lijkt ook te renderen, want het aantal burchten nam gelukkig weer iets toe. In de figuur zien we dat terug in de laatste twee jaren en ook dat het aantal kilometer-vakken met hamsters niet verder is terug gelopen. Er heeft bovendien een positieve verschuiving plaats gevonden naar kilometervakken meer dan 10 burchten.

Belangrijkste doel is om het basis aantal hamsters omhoog te krijgen om daarmee ook de geschikte leefgebieden te bevolken waarmee een buffer voorhanden is in een slecht jaar. Met het plaatsen van elektrische rasters op

percelen met veel burchten en rond uitzetpercelen, wordt hieraan een extra bijdrage geleverd. Ook wordt er zoveel mogelijk geschikt agrarisch akkernatuur beheer rondom zulke percelen ingezet.

Voorlopig blijft het fokprogramma nodig en is er meer geschikt leefgebied in het huidige akkerlandschap nodig om de hamster te kunnen behouden. Dat laatste is een mooie uitdaging om met zijn allen aan te werken: de landbouw, de overheid, de natuurbescherming, de onderzoekers!

'Nieuwsgierigheid maakt het leven'

> Artikel door Mandy Rouwet
(Provincie Limburg), Paulien Sijbers
(Natuurrijk Limburg)

Geert Gabriëls is 42 jaar, woonachtig in Weert en getrouwd met Roy. Sinds juni is hij gedeputeerde Natuur, Milieu, Stikstof en Erfgoed van de Provincie Limburg.

Geert is een denker en schaker, die graag andere mensen wil prikkelen en inspireren. Hij vindt authenticiteit belangrijk en is een groot fan van de natuur. Hij strijdt ervoor om de aarde in de toekomst een beetje beter achter te laten, voor mens en dier.

Kun je ons meenemen in je portefeuille?

"De portefeuille natuur, milieu, stikstof en erfgoed past bij mijn eerdere ervaringen, bij mij als mens en bij de partij waar ik lid van ben. Natuur 'bestaat' en die moet je beschermen, daar zet ik mij elke dag voor in. De natuur en biodiversiteit staan onder druk en het is niet gemakkelijk om hier van vandaag op morgen iets aan te doen. De korenwolf is een sterk bedreigde diersoort, niet alleen in Limburg, maar ook internationaal. Je zou kunnen zeggen dat het de witte neushoorn van het heuvelland is. We hebben in onze provincie dan ook de plicht om dit zeldzame dier te behouden."

Geert, je bent reis leider geweest?

"Dat klopt. Ruim zeven jaar heb ik als reis leider in Rusland gewerkt. Ik spreek Russisch en heb al veel van het land mogen zien. Ik ga er nog steeds graag heen; St. Petersburg is gewoon mijn stad. En in Rusland is overal natuur; het is een immens landschap waar veel meer ruimte (oppervlakte) is dan in Nederland en waar de verwevenheid van landbouw en natuur minder aan de orde is. Maar zelfs in dit land neemt de korenwolf in aantallen af, ondanks dat de landbouw daar een stuk extensiever is."

Gedeputeerde Geert Gabriëls in discussie met Natuurrijk Limburg tijdens een werkbezoek op 1 september 2021.

Hamsterbeheer is een mooi voorbeeld van natuurinclusieve landbouw. Zie je perspectief voor de verwevenheid van landbouw en natuur in Nederland en specifiek: Limburg?

"Ja, dit zal wel moeten als je perspectief voor zowel agrariërs als voor gezonde natuur in Nederland wil behouden. Ik kijk positief naar de toekomst van de hamster en akkernatuur, mits we het perspectief van agrariërs en gezonde ecosystemen boven snelle economische winst plaatsen."

Wat is je favoriete plek in Limburg, en waarom?

"Verwonderen in de natuur, of dat nu in mijn eigen achtertuin is waar ik een Gelderse Roos plant, zodat de vogels de besjes daarvan in de winter kunnen eten, of een andere plek. De natuur is mijn favoriete plek."

Wat is je grootste wens?

"Mijn grootste wens is dat delen bij mensen op nummer 1 komt te staan. Het delen van problemen, het delen van rijkdom, het delen van heel veel dingen. Ik zou het mooi vinden als meer mensen omkijken naar een ander. Daarom vind ik de gezamenlijke inspanning voor de korenwolf bijvoorbeeld ook mooi. Samen kunnen we veel meer dan alleen."

Tot slot: heb je een bepaald levensmotto of mooie uitspraak die je inspireert?

"Nieuwsgierigheid maakt het leven. Als je niet nieuwsgierig bent, wat wil je dan nog weten?"

Internationaal hamstercongres Polen 2020 en Duitsland 2021

> Artikel door Maurice La Haye (Zoogdiervereniging) en Gerard Müskens (Provincie Limburg)

De afgelopen twee jaar werden het 27^e en 28^e internationale hamstercongres georganiseerd door respectievelijk Polen en Duitsland.

Vanwege corona waren beide meetings digitaal. Ondanks financiële voordelen en het besparen van veel reistijd, blijkt het toch een flink gemis als de gesprekken over allerlei details in de wandelgangen en bij informele contacten in de avonduren er niet zijn. Gelukkig kunnen er digitaal wel presentaties worden gehouden en zijn ook plenaire discussies mogelijk. Onderling met enkele goede collega's kun je elkaar via een appgroepje nog van informatie of opmerkingen voorzien die niet voor iedere aanwezige bestemd of nuttig zijn.

27th Meeting of International Hamster Workgroup

Hamster in laatste fase voor uitsterven in het wild

Het congres in Polen stond voornamelijk in het teken van de penibele status waarin de hamster als soort verkeert. In juli 2020 is de hamster op de internationale beschermingslijst van de IUCN (International Union for Conservation of Nature, internationale unie voor natuurbescherming) maar liefst drie plaatsen opgeschoven van "kwetsbaar

(Least Concern)" naar "met uitsterven bedreigd (Critical Endangered)". Dat is de laatste fase voor uitsterven in het wild. Vooral door de inspanningen van hamsteronderzoekers Mikhail Rusin uit Oekraïne, Stefanie Monecke uit Duitsland en Alexey Surov uit Rusland kwam deze nieuwe status tot stand naar aanleiding van een hun alarmerende publicatie over de afname van de worpgrootte van de hamster in de laatste 60 jaar.

Er kwamen vooral berichten aan de orde over een verdere achteruitgang van de gebieden waar nog hamsters voorkwamen. In het Duitse Sachsen bleken in 2020 geen hamsters meer te zijn vastgesteld. Ook werden op diverse plaatsen fokprogramma's opgestart of stappen daartoe genomen. In Frankrijk gaat men bijvoorbeeld verder met een nieuw aanvullend beschermingsprogramma voor de komende jaren.

Het hamstercongres van 2021 werd georganiseerd door de Wildtierstiftung uit Duitsland. Deze stichting maakt zich momenteel sterk voor de bescherming van de hamster en probeert ook met subsidies uit eigen fondsen aangepast beheer voor de hamster te realiseren. Voordeel daarvan is dat men dan aanzienlijk flexibeler is in de beheer-voorwaarden. Nadeel dat het bedrag

voor subsidies over meerdere gebieden moet worden verdeeld waardoor de oppervlakte eigenlijk maar gering is.

Een aantal opstekers

Na een aantal jaren met slechte resultaten voor de hamster populaties in Europa klonken er dit jaar ook enkele positieve geluidjes. Bij Mannheim waar al decennia lang hamsters worden uitgezet en aangepast beheer in een steeds groter deel van het gebied wordt uitgevoerd, steeg de populatie plots vanaf 2017 en nam bijna exponentieel toe in 2020-2021. Deze toename is vergelijkbaar met de toename die we in Nederland van 2005 tot en met 2007 zagen. Ook in Hessen werden op enkele locaties weer meer burchten gevonden. Dat was ook het geval in de Elzas. Het lijkt erop dat de beschermingsmaatregelen met daarbij wat betere weersomstandigheden toch voor een herstel kunnen zorgen. Juist de nauwgezette monitoring en ook onderzoek in deze gebieden levert

daarmee nieuwe aanknopingspunten op voor verbeteringen in beheer.

Zo ook het populatieonderzoek uit Wenen waarbij uit een analyse van de gegevens van 2003-2014 bleek dat hamstervrouwtjes van één jaar oud tweemaal zoveel jongen produceren als overjarige vrouwen. Met

andere woorden: een jaar met weinig jongen decimeert de populatie in het volgende jaar. Aangepast beheer waarbij hamsters ook een tweede en eventueel derde worp groot kunnen krijgen is dus een keiharde noodzaak voor het behoud van een lokale populatie.

Ook nieuwe inzichten hoe de fokprogramma's kunnen worden geoptimaliseerd kwamen aan de orde. Door het aanpassen van de daglengte met kunstlicht kunnen hamsters eerder jongen werpen. Deze vroeg geboren jongen kunnen in hetzelfde seizoen weer worden uitgezet evenals de moeders die daarbij in hun eerste jaar ook nog goede kansen hebben op een worp bij tijdig uitzetten. Op die manier kan een leefgebied veel sneller gekoloniseerd worden en hoeft het geen jaren

te duren voordat er voldoende hamsters kunnen worden bijgezet.

In Noordrijn-Westfalen nabij Pulheim en Rommerskirchen heeft men mede door deze aanpak in slechts drie jaar tijd een vliegende start gemaakt bij de herintroductie van de hamster waarbij de hamsters die wegtrokken zich ook vestigden in naburige percelen waar brede stroken overstaand graan aanwezig waren.

Uitzet- en beheergebied voor de hamsters nabij Pulheim. In het rood de uitzetakkers met niet oogsten beheer en in de omgeving de reguliere percelen met niet geoogste graanstroken.

Reproductive success in female common hamsters – results from a long-term study

Carina Siutz
and
Eva Millesi

Department of Behavioral and Cognitive Biology
University of Vienna

Behavioural Biology
universität wien

DEUTSCHE WILDTIERE

Presentatie van Oostenrijks onderzoek over het voortplantingssucces van hamsters van verschillende leeftijden.

Overzicht van aantal en locaties waar de hamsters uit het Duitse fokprogramma in 2021 zijn uitgezet

Wat komt er op ons af met het nieuwe gemeenschappelijk landbouwbeleid?

> Artikel door Paulien Sijbers (Natuurrijk Limburg), foto door Gerard Müskens (Provincie Limburg)

Vanaf 2023 komt er een nieuw gemeenschappelijk landbouwbeleid. We hebben hierover een aantal vragen gesteld aan Gerard Kamperman, beleidsmedewerker bij de Provincie Limburg en aanspreekpunt voor het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb).

Waarom moest het gemeenschappelijk landbouwbeleid (vanaf hier: GLB) eigenlijk anders?

“Nederland is afhankelijk van Europese keuzes als het gaat om subsidies voor het landbouwbeleid. Europa kiest voor stappen richting een toekomstbestendige landbouw en gaat duurzame agrarische bedrijfsvoeringen stimuleren, en dus effectief meer subsidiëren. Het nieuwe GLB kun je zien als een volgende stap in die richting.

“Elke lidstaat van de Europese Unie behoudt overigens wel een zekere bewegingsruimte, de kaders die de EU stelt. Op die manier maakt Nederland keuzes. Die worden vastgelegd in een Nationaal Strategisch Plan.”

Wat voor een landbouw denken we in Nederland te stimuleren, met het nieuwe GLB?

“Een circulaire landbouw, die bijdraagt aan een gezond klimaat, natuur en milieu. De boer zal daarvoor meer aandacht moeten hebben voor de impact van zijn bedrijfsvoering op onder andere bodem en water. De EU en Nederland wil de boeren ondersteunen in de veranderingen die gevraagd worden.

Wat zullen de belangrijkste veranderingen zijn voor agrariërs in het algemeen?

“Voor de boeren die mee willen doen aan het GLB worden de basisvoorwaarden (ook wel conditionaliteit genoemd) aangescherpt. De directe inkomenssteun zou wat lager kunnen worden, maar extra inkomen is mogelijk door punten te scoren op duurzame maatregelen. Dat is de systematiek van de zogenaamde ecoregeling. Daarnaast zijn indirecte inkomsten te vergaren, bijvoorbeeld via het ANLb.”

Wat verandert er voor agrariërs die zich inzetten voor de korenwolf?

“Dat is nu nog niet definitief te zeggen, omdat nog moet worden bepaald hoe de financiën verdeeld worden. Het heeft er alle schijn van dat het huidige budget voor ANLb gehandhaafd blijft als het gaat om de hoogte van de Europese cofinanciering. Let wel, elke provincie kan natuurlijk beslissen om haar eigen cofinanciering hoger of lager te bepalen. Het totaal beschikbare budget voor ANLb kan dus anders zijn vanaf 2023. Dat heeft Provincie Limburg nog niet besloten. Ik kan ook niet precies zeggen hoe dat vervolgens voor de korenwolf deelnemers uitpakt.

“Naast het huidige ANLb wordt er landelijk gesproken over extra geld voor maatregelen die klimaat en water betreffen. Daarnaast komt er mogelijk geld voor de verdere professionalisering van de 40 landelijke agrarische collectieven (waarvan Natuurrijk Limburg er één is) en extra aandacht voor boerenlandvogels. Hoewel het geld voor boerenlandvogels voornamelijk naar weidevogels lijkt te gaan. We zullen zien hoe het allemaal uitpakt.”

Welke kansen biedt het nieuwe GLB agrariërs of misschien concreet agrariërs die zich inzetten voor de korenwolf?

“Welke kansen voor korenwolf deelnemers zich voordoen hangt ook af van de keuzes die het agrarisch collectief Natuurrijk Limburg zal moeten maken aan de hand van het totaal beschikbaar

komende budget voor ANLb vanaf 2023. Het feit dat korenwolfbeheer ook heel belangrijk is voor akkervogels, en bijdraagt aan bescherming van veel internationaal beschermde soorten, pleit wel voor het doorzetten van het akkerbeheer in Limburg.”

Zijn er ook bedreigingen waar agrariërs rekening mee moeten houden?

“Het akkerbeheer is vooral succesvol als er een goede beheerstrategie is en er in dezelfde regio genoeg betrokken boeren zijn die meedoen. Elke soort heeft een bestendig leefgebied nodig, zodat op populatieniveau een stootje opgevangen kan worden. Daarbij is een samenhangend verbindend beheer voor nodig. In het huidige ANLb wordt daar goed naar gekeken en ik hoop dat het nieuwe GLB daar op voortbouwt. Het wordt pas echt duidelijk als het Nationaal Strategisch Plan is vastgesteld”.

Wat voor type agrarische bedrijven hebben de toekomst?

“Dat ligt eraan wie je het vraagt. Mijn persoonlijke voorkeur ligt bij een systeem waarbij gezonde bodems centraal staan met ruimte voor water en biodiversiteit. Ook de Europese en landelijke politiek lijkt steeds meer die kant op te gaan. Bedrijven hebben de toekomst als die de verbinding blijven leggen met de maatschappij. Dat vraagt waarschijnlijk ook dat we wat meer betalen voor gezonde producten”

Is er nog andere informatie (of advies) die u belangrijk vindt om nu te delen met agrariërs en concreet agrariërs die zich inzetten voor de korenwolf?

“Het wordt door omwonenden, bezoekers en ook overheden ontzettend gewaardeerd wordt als agrariërs mét de natuur werken. Het wordt gezien en je ervaart het als je naar buiten gaat. Het succes hangt denk ik ook niet alleen samen met één soort zoals de hamster. Het hele gebied en heel veel andere soorten profiteren van het beheer.”

Prijzen 2020

Hamsterbeheer – korenwolf trofee

> Artikel en foto's door Gerard Müskens (Provincie Limburg) en Rik Schreurs (Natuurrijk Limburg)

Door de corona-uitbraak kon voor het eerst de jaarlijkse bijeenkomst voor uitvoerders en betrokkenen bij hamsterbeheer niet doorgaan. Het hamsterbeheer, en ook de hamsters, hadden gelukkig geen last van de maatregelen. Dus de jaarlijkse prijzen voor het mooiste beheer en de meeste hamsters konden ook gewoon worden toegekend.

De prijs voor het mooiste hamsterbeheer 2020 ging naar Jean Wetsels uit Bocholtz. Zijn percelen scoorden dit jaar het hoogst voor wat betreft dekking, diversiteit en daarmee voor geschiktheid voor de hamster. Ook in 2020 was het weer zo dat de verschillen niet groot waren. Twee-derde van alle deelnemers haalden een ruime voldoende bij het beheer.

Uitreiking van prijs mooiste hamsterbeheer 2020 door Piet Franssen (voorzitter KWC) aan familie Wetsels

Ook de nummers twee en drie verdienen het om met een korte typering van hun percelen te worden vermeld.

Maar allereerst de winnaar van 2020: Jean Wetsels. Bij hem stonden goed dekking gevende gewassen. Een heel mooi gevarieerd geheel van naast elkaar gelegen percelen met bladrammenas, wintertarwe, een bloemblok en haver. Veel overwinterende akkervogels aanwezig. Voor de brede doelstelling zeer geslaagd.

Prijswinnende percelen Jean Wetsels aan de Molenweg in Bocholtz

Op de tweede plaats: Johannes Koch in Etzenrade. Een geslaagd experiment met onderzaai klaver in zomertarwe en haver. Klaver heeft onkruiden onderdrukt en zorgt voor dekking in najaar. De luzerne was een mooi staand en gesloten gewas. En perfect gefaseerd gemaaid.

Inzaai klaver in zomertarwe in april in Etzenrade

Opkomende klaver in afrijpende tarwe aan Tommerwegske in Etzenrade

En op de derde plaats: V.O.F. Lemans Puth (Wilma Lemans en Hans Gulikers). Mooi staande luzerne, gesloten dekking gevend gewas. In overjarige luzerne veel muizen aanwezig. Dicht staande wintertarwe waardoor goed sluitend en dekking gevend. Helaas geen ondergroei van akkerkruiden.

Prima dekkende luzerne in juiste fasering gemaaid aan Rootsweg in Puth

De Gulpener wisseltrofee voor de meeste hamsters ging wederom naar Henny Hartmann uit Maastricht/Heer. Met 39 hamsterburchten had hij het hoogste aantal. Op de percelen van Natuurmonumenten bij Munstergeleen en op de Kollenberg resp. beheerd door v.o.f. Gemini en P. Wolters, werden 28 burchten gevonden. Bij Etzenrade op de percelen van Johannes Koch tenslotte werden 21 burchten gevonden.

Uitreiking van de Gulpener Korenwolftrofee 2020 door Piet Franssen aan Henny Hartmann tijdens de KWC-vergadering gehouden in GaiaZOO.

Resultaten predatiemonitoring Kollenberg

> Artikel door Ger van Hout
(Koninklijke Jagersvereniging)

In het kader van het soortenbeschermingsplan Korenwolf worden er – goed zichtbaar voor eenieder – veel inspanningen verricht door agrariërs en andere betrokkenen om het akkergebied waar nog korenwolven leven te optimaliseren, door inzaai van de juiste gewassen en een aangepast landbouwkundig gebruik.

Minder zichtbaar zijn de inspanningen die jagers in het gebied investeren om overmatige predatie van korenwolven (en andere bedreigde en beschermde soorten) in deze gebieden te beperken. Zij maken daarbij gebruik van een provinciale ontheffing waarmee zij met een speciaal geprepareerde auto in het holst van de nacht in het gebied rondrijden. Met behulp van nachtzicht apparatuur sporen zij vossen op, met als doel deze te schieten.

In 2021 is op verzoek van de Jagersvereniging een monitoringproject gestart in het hamstergebied "Kollenberg". Deze bijzondere plek ligt bij Puth, in het werkgebied van de wildbeheereenheid (WBE) de Hondskerk.

Noodzaak predatiebestrijding in beeld
Doel van dit monitoringsproject was om een volledig beeld te krijgen van de noodzaak van predatiebestrijding in een belangrijk leefgebied voor onze ernstig bedreigde wilde hamster. Dit is nog actueler geworden omdat de korenwolf vanuit internationale begrippen inmiddels even bedreigd is als de gorilla en de tijger.

In de periode van 1 januari 2021 tot en met 4 september 2021 hebben voorzitter Nic Duysens en secretaris Arno Bovens van WBE de Hondskerk met een derde helper in totaal 26 nachten (tussen 23.30 uur en 04.00 uur) het gehele gebied afgezocht op de aanwe-

zigheid van jagende vossen. Zij reden daarbij steeds dezelfde ronde van ongeveer 120 km hetgeen het respectabele aantal van 3120 km en 351 vrijwilligersuren opleverde.

Dat deze inspanningen niet voor niets zijn, blijkt uit de aantallen jagende vossen die zij tijdens deze surveillances hebben waargenomen. In totaal werden er 111 jagende vossen in en rondom het hamstergebied geteld.

Het lukte de jagers om van de 111 vossen die zij zagen, er in totaal 55 te schieten. Gemiddeld werden er per nacht 2 vossen geschoten met een uitschieter op 31 juli van maar liefst 5 vossen. Alle nachten op één na werden er vossen gezien en slechts in 2 nachten werden er geen vossen geschoten.

De aantrekkingskracht van akkernatuur

Nic Duysens, voorzitter van de WBE, vertelt: "Pas als je zo vaak 's nachts in het gebied rondrijdt, merk je wat een geweldige aantrekkingskracht een dergelijk geoptimaliseerd akkergebied heeft op predatoren, van groot tot klein. Tijdens onze 26 nachtelijke rondes hebben wij - naast de waarneming van 111 jagende vossen - maar liefst 7 wasberen, 41 steenmarters, 93 dassen, 59 verwilderde katten en 166 uilen waargenomen.

Korenwolfgebied Kollenberg met kerktoren van Puth

"Het meest verrast waren wij echter door de grote hoeveelheden reigers, 291 in totaal, die wij tot diep in de nacht zagen foerageren in en rondom het

hamstergebied. Kennelijk zijn de reigers op de Kollenberg voortaan ook 's nachts actief. Dit was voor ons een grote verrassing!

"Wij vinden het echter niet verwonderlijk dat zoveel predatoren het hamstergebied weten te vinden omdat - naast de korenwolven die daar leven vanwege de goede dekking en voedselsituatie - daar ook veel andere prooidieren als hazen, konijnen en muizen vertoeven. En in de tarwe akkers zien wij 's nachts regelmatig ratten lopen. Ik weet niet of ooit onderzocht is wat deze voor invloed hebben op de Korenwolven.

Verwilderde katten

"Veel predatoren zijn beschermd, maar verwilderde katten horen daar volgens ons (WBE de Hondskerk) écht niet thuis. Daarom hebben wij ons onlangs bij de Jagersvereniging als pilotgebied opgegeven om volgend jaar mee te werken aan een proef waarbij wij verwilderde katten met vangkooien uit het gebied gaan wegvangen om elders onder te brengen. Daar verwachten wij veel rendement van in het voordeel van de Korenwolven."

De WBE heeft haar gehele database met waarnemingen overgedragen aan de provincie. Ter onderbouwing van de noodzaak om ook in de toekomst met het beheer door te gaan en de hamsters te beschermen tegen overmatige predatie.

Uitwisseling fokprogramma hamster in GaiaZOO in oktober 2021 met vertegenwoordigers uit Noordrijn-Westfalen, België en Nederland

Verlenging programma hamsterfok 2022 en 2023

> Artikel door Maurice La Haye (Zoogdiervereniging) en Gerard Müskens (Provincie Limburg), foto door Gerard Müskens

De sterke achteruitgang van hamster populaties, niet alleen in West- maar ook in Midden- en Oost-Europa, wordt steeds zorgelijker. Steeds meer landen zijn daarom fokprogramma's gestart om de lokale genetische basis van de hamster te kunnen bewaren. Het uitsterven van lokale populaties gaat vrijwel altijd razendsnel en bij het niet tijdig veilig stellen van genen door wilde hamsters te vangen, gaat veel van de genetische diversiteit verloren. Nederland was vanuit dit perspectief het eerste land waar dat al in 1999 speelde.

Met het verder achteruitgaan van de hamsterpopulatie komen er in Europa jaarlijks fokprogramma's bij. Tussen deze fokprogramma's vindt ook steeds meer afstemming en overleg plaats om op die manier het voortbestaan van de hamster zeker te stellen, mocht de soort lokaal uitsterven. Nederland heeft hier ook een verant-

woording voor België, Nederland en aangrenzend Noordrijn-Westfalen (de BNN-regio). De provincie Limburg zorgt ervoor dat het fokprogramma in stand blijft zolang de populatie in het wild in de BNN-regio niet voldoende groot is om direct uitsterven te voorkomen.

Het huidige programma liep in 2021 af maar inmiddels is het verlengd tot en met 2023. In 2023 zal ook het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouwbeleid van de EU in uitvoering gaan en dan zal opnieuw worden gekeken hoe de hamster daar het beste in past en hoe het hamsterbeheer binnen het GLB past. Doordat er steeds nieuwe fokprogramma's bijkomen, ontstaan er ook nieuwe ideeën om de fok te verbeteren. Zo heeft men in het fokprogramma in Metelen waar hamsters voor Noordrijn-Westfalen worden gefokt, geëxperimenteerd door eerder in het jaar kunstmatig met licht de daglengte te vergroten. Daarmee blijkt het mogelijk te zijn om al ruim 2 maanden eerder worpen te krijgen. In 2021 waren deze jonge hamsters al in tweede helft van mei groot genoeg om uitgezet te worden. Dat is de periode dat normali-

ter ook de eenjarige hamsters uit de reguliere fok worden uitgezet. Veel eerder is niet mogelijk omdat er eerst voldoende dekking in het veld aanwezig moet zijn. De hamsters uit het Duitse fokprogramma in Metelen zijn genetisch hetzelfde als de Limburgse. Doordat de fok aldaar zeer voorspoedig verliep, konden er 75 van deze jonge hamsters in 2021 op drie verschillende plaatsen in Zuid-Limburg worden uitgezet. Uit onderzoek bleek dat in ieder geval een aantal van deze jonge hamsters al in hun geboortjaar een worp jongen hebben groot gebracht.

Met deze nieuwe methode is het mogelijk om meer hamsters in dezelfde tijd te fokken en uit te zetten zonder dat dat veel extra inspanning kost. Ook scheelt het flink in opslagcapaciteit in de wintermaanden, omdat alleen nog maar de hamsters die moeten fokken behoeven te worden aangehouden. In 2022 zal met de helft van de hamsters in het fokprogramma in GaiaZOO op deze manier worden gefokt.

De wilde hamster

Dit is Saartje de wilde hamster. Ze word ook wel korenwolf genoemd. Ze noemen haar zo omdat ze koren steelt. Vanochtend probeerde Saartje alle koren wat ze vond naar haar nestje te brengen. Daar at ze alles op. Ze at zoveel dat ze bijna rond was en rolde in haar nest zoals een bal. Ze wilde naar buiten maar toen hing ze vast. Ze riep haar vriendjes. Ze riep hheeeellpppp!!!! Haar vriendjes Robbie, Bassie, Pip en Fleur kwamen en vroegen wat is er?????? Saartje stotterde ehkk ikkk h h hang v v vast tt. De vriendjes trekken Saartje uit het nest en vragen Saartje waarom ze zo dik is geworden. Zonder dat ze het weten kwam er een kat. Die eet Saartje, Robbie, Bassie, Pip en Fleur op. Ze kleven zich vast aan de klepel in de mond van de kat en slingeren dan heen en weer .... Heen en weer.... Heen en weer en weer heen en weer. En schieten dan naar voor uit de mond. Ze rennen samen snel weg voor de kat en ze leefden nog lang en gelukkig.

Lonne

De korenwolf spreekt tot de verbeelding bij kinderen

> Artikel door Boena van Noorden (Provincie Limburg)

De provincie Limburg heeft subsidie verleend aan de Stichting Guacamaya om kinderen op basisscholen kennis te laten maken met de natuur in het algemeen, maar ook specifiek de bijzondere soorten in hun directe leefomgeving.

Voor Zuid-Limburg zijn drie verschillende lesprogramma's ontwikkeld: De avonturen van Peter de Eikelmuis (groep 3-4), Lisa de Hamster (groep 5-6) en Linda helpt de Hazelmuis (groep 7-8). Vier basisscholen afkomstig uit Sibbe, Wijlre, Sint Geertruid en Epen hebben deze lesprogramma's uitgevoerd.

Hoe enthousiast de leerlingen zijn geworden over deze bijzondere soorten, blijkt uit de tekeningen en verhaaltjes die ze aan het einde van het lesprogramma gemaakt hebben. De leukste verhalen en tekeningen zijn gebundeld in het Kindernatuurvakantieboek. Dit boek is in ontvangst genomen door Gedeputeerde Geert Gabriëls. Dat ook de korenwolf en de predatieproblematiek leeft onder de schooljeugd blijkt uit het verhaaltje van Lonne uit het boek.

Welke perspectieven biedt natuurbescherming voor de landbouw? (foto: Gerard Müskens)

Inpassing biodiversiteitsmaatregelen in agrarische bedrijfsvoering

> Artikel door José van Paassen (WUR) en Paulien Sijbers (Natuurrijk Limburg)

Wat werkt voor boeren én natuur? Hoe kunnen we het landschap meer biodivers maken met voordelen voor bijvoorbeeld bescherming van de korenwolf, maar zonder dat boeren erop achteruit gaan in inkomsten?

Op dit moment vinden er landelijk veel initiatieven plaats binnen dit thema. Ook binnen Natuurrijk Limburg zijn ze met een aantal deelnemers hiermee aan de slag gegaan.

Onder begeleiding van onderzoekers van Wageningen University & Research zijn een aantal percelen met lupine ingezaaid: de onderzoekers kijken of dit gewas ook voor bijvoorbeeld wilde bijen interessant is. Er is groeiende aandacht voor de teelt van lupine als landbouwgewas. Het kan worden gebruikt als veevoer of voor menselijke consumptie als basis voor vleesvervangers.

Het dit jaar opgestarte Europese SHOWCASE project wil achterhalen wat boeren belangrijk vinden, en welke keuzes zij geneigd zijn te maken met betrekking tot het implementeren van biodiversiteits-bevorderende maatregelen.

Studenten die natuurlijke plaagbestrijders (spinnen) bemonsteren binnen het Showcase team

Denk hierbij aan het verbouwen van luzerne en deze in bloei laten komen (zoals nu ook al toegepast wordt als hamstervriendelijk beheer), mengteelten van granen en lupine, onderzaai van klaver, of het inzaaien van akkerranden. Onderzocht zal worden of deze maatregelen effect hebben op bijvoorbeeld bestuiving en aanwezigheid van natuurlijke vijanden. Dit jaar zijn onderzoekers Hila Segre en Reinier de Vries hiervoor actief geweest in graslanden en winter-tarwevelden, en Gabriella Bishop in appelboomgaarden en lupinevelden.

In dit project wordt gekeken naar bredere biodiversiteit, dus naast bijen ook naar bijvoorbeeld de plantensoorten en regenwormen. Maar ook naar factoren als uitspoeling van stikstof, kwaliteit en opbrengst van deze percelen. Komend jaar willen ze graag van de boeren horen wat hun drijfveren zijn voor agrarisch natuurbeheer.

Lees meer over dit project op www.showcase-project.eu/

Nieuwe informatieborden hamsterbeheer

> Artikel door Paulien Sijbers, foto door Harm Kossen (beiden Natuurrijk Limburg)

Binnenkort zullen voorbijgangers de nieuwe informatieborden over het hamsterbeheer kunnen bekijken. De nieuwe borden zijn een initiatief van Natuurrijk Limburg, Limburgs Landschap, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten.

Om het hamsterbeheer voor passanten en recreanten in de etalage te zetten hebben bovengenoemde partijen de handen ineengeslagen. Er ligt een uniform ontwerp klaar, dat binnenkort bij alle hamstergebieden te zien zal zijn.

Framing

Het imago van het hamsterbeheer heeft de afgelopen jaren heel wat te verduren gehad. Eerst verschillende negatieve berichten in de media. Toen zelfs nog een amendement. Met name Natuurrijk Limburg zet zich al een langere tijd in voor een betere framing (je zou het ook presentatie kunnen noemen) van het beheer voor de korenwolf. Dit is dan ook de partij die het voortouw heeft genomen om het eens over een andere boeg te gooien.

Het staat boven kijf dat alle inzet voor de korenwolf beoogt om de korenwolf beter te beschermen. Maar wat betekent de korenwolf voor de gehele akkernatuur en de mensen die deze gebieden bezoeken? "Deze akkers zijn voor mij heel belangrijk..." vertelde een voorbijganger laatst geëmotioneerd aan Rik Schreurs, veldmedewerker bij Natuurrijk Limburg. "Een paar jaar geleden ging het niet goed met mij. Ik besloot om hier iedere dag een flink stuk te lopen. Hier kon ik mijn hart ophalen. En langzaam ben ik er daardoor weer bovenop gekomen." Het woord korenwolf is door deze voorbijganger niet gebruikt. Toch was zonder de korenwolf dit gebied niet geweest wat het is, qua biodiversiteit, maar ook in de beleving van het mooie landschap van deze en alle andere recreanten.

Hoe doe je recht aan dit alles op een informatiebord? U zult het binnenkort zelf kunnen zien en beoordelen.

Colofon

De Korenwolfwereld is een uitgave van de provincie Limburg in samenwerking met het Ministerie van Natuur, Landbouw en Voedselkwaliteit en de Korenwolfcommissie.

Redactieadres:

Provincie Limburg
Limburglaan 10
6229 GA Maastricht
Postbus 5700
6202 MA Maastricht

Opmaak en print:

Provincie Limburg,
2112 268

provincie limburg

